Коли підірвалась німецька самохідка, то зі стелі льоху на бабу посипались земля та сірі гриби.

І хоча після того на селі було тихо, гухало тільки десь на Косівському полі, однак баба не вилазила нагору — боялась.

А як вилізла, то взяла з обгорілої самохідки два тонких коліщата із зубчиками всередині кола. Стара їх взяла, бо, може, ще невістка повернеться з онуком і буде він ганяти ті коліщата по вулиці. Та невістка не поверталась. А з отаких зубчатих коліщат одноокий коваль-абіссінець робив добрі сапки.

Отож стара обібрала з цупкої огудини ранні огірочки, обтерла з них землю і склала в рогозовий кошик. Ще всипала в одну ганчірочку малу скляночку солі, а в другу — повну велику склянку махри і поклала в кошик. Взяла сталеве колесо та й пішла до кузні.

Коваль-абіссінець цокав молоточком по розпеченій залізяці. Йому допомагав худющий підліток з дитячого будинку.

Баба довго говорила з ковалем про те, хто пише листи з фронту, кому прийшли похоронні, потім про погоду... Старий кивав темним лицем з сивою кучерявою борідкою, мов клаптем подертого смушку.

Хлопець не слухав баби — його зацікавили пуп'янкуваті зелені боки огірочків, що визирали з-під ганчірки.

Потім баба попросила їй викувати сапу. Коваль довго щось мимрив про вугіль, якого нема, але все ж взяв колесо і поклав у горно.

Хрипів міх. Хуркало полум'я білими пелюстками, і займалось червоним зубчате колесо. Старий підхопив його і вмостив на ковадло.

Хлопчина притримав щипцями. Коваль розсік зубилом колесо на дві червоні райдуги. А тоді пішло. Бризкали іскри.

Дрібно сипав молоточками темношкірий коваль. Сопів міх. А смуга криці то блідла, то займалась маковим цвітом, то згасала й миготіла синьою окалиною, бризкала рожевим пшоном і спадала коростою окалини...

Зрештою баба пересипала в ковалеву торбу кошик тугеньких огірків, а махорку й сіль передала з рук у руки, а він їй поклав на репані долоні сіро-синю дзвінку сапу.

Держак баба сама приладнала зі старої кленової гілки. Був він злегка гнутий і шерхуватий. Та вже до осені блищав від бабиних мозолів, наче жовта полірована кістка.

Щоправда, через кілька років, вичовганий репаними пальцями та просочений солоним бабиним потом, він тріснув на кінці, бо по йому переїхала бричка. Але бабі скрутили держак товстим мідним дротом, і знов все було гаразд.

Знов баба ходила зі своєю сапою в бригаду на буряки, підгортала на своїх п'ятдесяти сотках кущі картоплі-ели, просапувала соняшники і кукурудзу.

Сапа була добра — не важка, гостра і замашна. Нею баба довбала суху, потріскану землю, колупала після дощу важкий чорний ґрунт, відгрібала липку грязюку від тендітних рослин.

З часом баба перестала ходити в бригаду — з міста привезли нові машини, та й роки вже були не ті. Тепер вона товклась на своїх сотках, підв'язавши зігнутий, наче ламаний, поперек товстою картатою хусткою.

Баба старіла, згиналася все нижче й нижче, а вузьке лезо сапи блищало на сонці дзеркалом і відбивало то чорну темноту землі, то блакить осяйного неба. Потім баба поставила сапу під лантухи в комірчині. На іржавіюче лезо з лантуха насипались крихти цукру. Після того сапу довго ніхто не чіпав. Лезо стало рудим і плямистим, червоне золото мідного дроту зазеленіло, і держак зробився з лискучого тьмяним.

Коли бабу поховали, сапу забрала сусідка Пікінерша, бо нікому та сапа не була потрібна. Але Пікінерша сапою тією не дуже махала. Все сапав перший з її десятьох дітей — Іван, роботящий хлопчина з величезними руками вздовж худого невеликого тулуба.

І сапа знов злітала вгору й падала блискавкою на сірі грудки землі, дзвінко сікла бурякове бадилля і віддзеркалювала лезом блакить ясного степового неба.

Потім Іван поставив сапу за діжку, а сам поїхав у Сибір на будови. І сапу вже ніхто не чіпав. Вона стояла в темряві до того дня, коли задвигтіла земля від гусениць скреперів та бульдозерів. Двигтіла земля, як і тоді, коли поза хатами повзли танки. Зупинились машини, тільки двигуни гарчали, стугоніли металевими серцями.

Це були останні хвилини перед очищенням цього пагорба для нового широкого шляху, що мав пролягти повз нове водоймище. Перед машинами стояли лише три старосвітські хати. Дивились вони на блискуче залізо сліпими дірками своїх кривих повибиваних віконець. За тими трьома ніхто не буде жаліти, бо нема вже кому.

І от накотилась тяжка гусінь бульдозера на соковиті бур'яни, вдарило залізом у глиняні стіни хати. Перекинуло і зім'яло старі низенькі стіни. Разом з рештками трьох хаток і сапа полетіла в провалля.

І коли розвіялась хмара гіркого пороху, коли опала пилюка, то побачили будівельники, що згори на купі кришеної глини лежить стара заіржавіла сапа. Машини вирівняли, мов бритвою, белебень і, важко гуркочучи, поповзли степом до свого нового мирного бою.

А сапу ще довго розпікали сонячні промені, аж поки не наступили знизу, з долини, каламутні руді води і назавжди залили і глибокий яр, і решткі хат, і струхнявілі пеньки старезних верб.

1970